

SVERIGES DÖVAS UNGDOMSFÖRBUND
FÖRMANSVÄGEN 2, 6 TR, 117 43 STOCKHOLM

TEXTTELEFON: 08-442 14 95
FAX: 08-442 14 97

E-POST: SDU@SDRF.SE
WEBB: WWW.S-D-U.SE

KULTURDEPARTEMENTET
103 33 STOCKHOLM

Stockholm den 18 maj 2009

Yttrande över Betänkande av Kulturutredningen (SOU 2009:16) från Sveriges Dövas Ungdomsförbund

Handläggare: Jenny Ek
Sveriges Dövas Ungdomsförbund
jenny.ek@sdrf.se

Inledning

Sveriges Dövas Ungdomsförbund (SDU) är ett förbund som verkar för teckenspråkiga döva och hörselskadade barn och ungdomar. Vårt förbund har läst igenom delar av betänkandet och det är positivt att utredningens förslag strävat efter att *stärka kulturpolitikens demokratiska perspektiv* samt att utredningen lyfter allas rätt till delaktighet i kulturlivet. Det finns dock några kommentarer och synpunkter som vi särskilt vill lyfta. Vi har i utformandet av remissvaret haft ett samarbete med Sveriges Dövas Riksförbund (SDR).

I kulturutredningens kommittédirektiv (DIR.2007:99) står det att de ekonomiska ramarna för den statliga kulturpolitiken ska vara oförändrade (sid 14). Att göra kultur tillgänglig på teckenspråkig är dyrt. Vi vill då å det bestämdaste hävda att det nu är dags att satsa på gruppen döva och hörselskadade som hittills varit så totalt utestängd från det mesta av kulturlivet och missat en stor del av vårt kulturarv. Om **"kulturarvet ska vara en angelägenhet och rättighet för alla"**, om **"kulturens värden skall vara tillgänglig för alla"** och om **"jämlighet ska vara en central fråga för kulturpolitiken"**, så som det står på sid 4-5 i kommittédirektiven, så måste också medel tillföras så att **alla** verkligen får en chans att delta i kulturlivet på sina villkor. Annars blir detta bara tomma ord!

Kapitel 1 - Inledning

Vi håller med utredningen att den digitala och tekniska utvecklingen har ökat tillgängligheten, men dock i den bemärkelsen att fler

människor får tillgång till kultur på olika sätt och i olika former. Men för människor med hörselskada eller dövhet är det inte lika självklart att tillgängligheten ökat.

Vi håller också med om att kulturpolitiken måste anpassas efter det informationssamhälle vi lever i nu och att civilsamhällets roll och inflytande ska stärkas. Vi har förståelse för att förändringar inte kan göras i en handvändning utan de nya vägarna måste prövas under en längre tid med parallella utvärderingar för att hitta en angreppssätt som passar de långsiktiga målen som finns. Här vill vi att organisationer som kan representera sina medlemsgrupper får en självklar plats i den fördjupade samverkan som ska präglade utvecklingen.

Att diskutera de nationella målen genomgående för vår medlemsgrupp känns nästintill skrattretande. Det kulturutbud som idag är tillgängligt, antingen på teckenspråk eller via textad svenska är mycket begränsat. Det har därför varit svårt för oss att ge synpunkter konkret kring de mål som föreslagits. Vi vill dock betona att vår grupp är fattiga på kultur och hänvisas till speciallösningar som t ex att ha en digital textdisplay på knäet vid teaterföreställningar som både möjliggör och begränsar vår delaktighet. Textdisplayer hämmar vår uppfattning av föreställningen. Anledningen är att vi då missar nyanseringar, tonlägen och turordning i samtal mellan skådespelare. Textdisplayer kan dessutom inte användas av döva och hörselskadade barn som ännu inte lärt sig att läsa svenska. En teckentolkad teaterföreställning är den optimala lösningen. Men vi vill precis som alla de andra kunna ta del av kultur var och när vi vill, och inte endast få ett fåtal föreställningstillfällen som "tillgängliggörs" för oss.

Vi är positiva till att regionala stöd ska ges till enskilda kulturprojekt och institutioner. Riksteatern och Tyst Teater är en mycket viktig "kulturleverantör" för vår medlemsgrupp. De levererar scenkonst på vårt första språk – teckenspråk. Deras resurser och utbud är begränsade. Där behövs ytterligare satsningar för att öka antalet föreställningar på teckenspråk. Här får vi inte heller glömma föreställningar som riktar sig till våra yngre målgrupper - teckenspråkiga barn och ungdomar. Antalet föreställningar är mycket få om vi jämför med det utbud som finns för andra barn och ungdomar i samhället och därför behöver Tyst Teater få mer resurser.

Vi tycker att det är positivt att utredningen haft samråd med den pågående filmutredningen.

Kapitel 2 – En värld i förändring

Avsnitt 2.2.7 Språk

I avsnittet återges de minoritetsspråk som Sverige erkänt såsom samiska, jiddisch m.fl. men här vill vi även lyfta att utredningen bör beakta det som förelås i *Värna språken SOU 2008:26*. Här föreslås det att det svenska teckenspråkets ställning ska regleras i språklagen och

att det allmänna får ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket. Skrivningen "det allmänna har ett särskilt ansvar för att skydda och främja det svenska teckenspråket" ger det svenska teckenspråket ett efterlängtat lagligt skydd. Formuleringen "den som har behov av teckenspråk ges möjlighet att lära sig, utveckla och använda det svenska teckenspråket" är densamma som för nationella minoritetsspråk, vilket betyder att det svenska teckenspråket får en ställning motsvarande minoritetsspråk. Språklagen beslutas i riksdagen i maj 2009.

Kapitel 3 – Kulturpolitiken och 1900-talets kultursyn

Avsnitt 5.3.1 1995 års utredning och frågan om kulturell identitet

Här lyfts aspekter såsom etnicitet, nationellt ursprung och religion jämte språk som olika indikatorer på människors kulturella identitet. Här följer en bra text från SDRs webbplats som förklarar den dövkultur som många döva och teckenspråkiga upplever sig ha:

Dövkultur är levnadssätt, synsätt, erfarenheter, kunskaper och normer som genomlevs och sprids och som tillsammans med teckenspråket blir gemensamma för dövgruppen.

Utredningen beskriver det svenska kulturlivet som baserat på ett kulturarv, istället för flera kulturarv däribland dövas. Det överensstämmer inte med verklighetens kulturliv. 1995 års utredning ansåg att barnens, ungdomarnas, de etniska och språkliga minoriteterna och de funktionshindrades kulturella identitet behövde stärkas (sid 188). Vi saknar resonemang om hur resultaten från den utredningen överförts eller förändrats i de nya förslagen.

Kapitel 8 – Mål för kulturpolitiken och brukarråd

Det är svårt att lämna synpunkter på de (kvalitets-)mål som föreslagits när vi hittills och fortfarande har begränsade möjligheter att delta i kulturlivet. Vi är dock positiva till att man ska sträva efter en ökad samverkan med civilsamhället i arbetet att uppnå målen. Vi föreslår därför att man ska inrätta s k **brukarråd** som forum för utvärderingar och uppföljningar av målen. Det kan finnas brukarråd på olika nivåer och instanser. Det är högt önskvärt att det finns brukarråd på alla kulturella institutioner.

Vad är det som behöver göras? Se eget stycke *Särskilda synpunkter*.

Kulturell mångfald har inte diskuterats särskilt av utredningen med motiveringen att det ska genomsyra hela kulturverksamheten. Vi ställer oss dock frågande till om man tagit med den döva och teckenspråkiga gruppen som en del av mångfalden? Utredningen har medvetet arbetat på ett generellt plan och inte har kunnat skilja ut specifika behov och mångfald, vilket är fullt förståeligt. Risken är dock att man bortser och glömmer grupper som då förblir utestängda.

Vi vill betona att mångfald, kulturell pluralism, kulturarv och tillgänglighet ska inkludera den teckenspråkiga befolkningen, däribland döva och hörselskadade, deras anhöriga och andra hörande teckenspråkiga.

Avsnitt 8.2.2 De enskilda målen

- att information och kunskaper görs tillgängliga och förmedlas

Genom ett mål som särskilt tar sikte på förmedling av information och kunskaper önskar vi markera betydelse av att kulturpolitiken har starkt fokus på de nya villkor som den digitala tekniken skapar för både spridning av och tillgänglighet till information – och därmed till olika kulturyttringar i ett brett spektrum. Information är inte detsamma som kunskap. Med den digitala tekniken sprids också kunskap, men det behövs också nya kunskaper för orientering, sovring och val i informationssamhällets överflöd. Att bibringa människor sådana kunskaper bör vara en viktig fråga för kulturpolitiken.

SDR har följt utvecklingen i andra EU-länder om hur museer har utvecklat digitalt teknik för att göra information tillgängliga på teckenspråk. Museer i Sverige bör få stöd av staten och EU-kontor för att kunna utveckla ett samarbete med brukarorganisationer på riksnivå och lokal nivå. Genom samarbetet bör de berörda kunna diskutera tekniska lösningar och kvalitet på översättning från svenska och engelska till svenskt och amerikanskt teckenspråk. Syftet med samarbete mellan staten, EU-kontor, museer och brukarorganisationer är att stödja samordning för inköp av rätt teknik, teckenspråkskunniga aktörer för översättningsarbete m.m. bidrar till samordningsvinster och god kvalitet till nytta och nöje för teckenspråkiga döva och hörselskadade och inte minst teckenspråkiga turister i Sverige.

Ett citat av en SDRs medlem om ett besök i Slottet Schönbrunn utanför Wien:

Väl framme vid entrén så delade de ut telefonerna och jag sa jag är döv så sa hon vänta lite (eleverna tolkade åt mig) Efter en stund kom hon tillbaks med bildtelefon eller vad man nu kan kalla den för. Den var på tyskt teckenspråk. Innan man går in i ett rum så står det room 1 ovanför dörren då ska man trycka på displayen 1 så kom det fram en bild och en tjej som tecknade och förklarade vad man använde rummet till. Nästa rum 2 så tryckte man på nummer 2 osv. Jättebra hjälpmedel för oss döva.

Kapitel 9 – Kulturpolitik, civilsamhälle och folkbildning

Vi utgår ifrån att civilsamhället även inkluderar handikapporganisationer och språkliga minoriteter och föreslår att man ställer krav på statliga institutioner att upprätta brukarråd och samrådsgrupper. Där bör brukarorganisationer få möjlighet att delta i dialogen eftersom det är vi som **kan** tillgänglighet för våra medlemsgrupper.

Om civilsamhället bjuds in att delta i dialogen om fördelningen av regionala stöden till kulturskolor ska det också inkludera teckenspråkig verksamhet. Det kan vara i form av att erbjuda kurser i kulturellt skapande till målgruppen teckenspråkiga döva och hörselskadade. Men i sådana fall är det ytterst viktigt att det finns en nationell samordning och utökad samverkan mellan kommuner och landsting. Det finns exempel där döva och hörselskadade särskilt drabbas i deras strävan efter tillgång till kulturellt skapande. En stor grupp döva och hörselskadade ungdomar går på Riksgymnasiet för döva och hörselskadade (RGD/RGH) i Örebro vilket innebär att de är bosatta i en annan kommun än sin hemkommun under sin studietid. Under studietiden i Örebro har de förstås också en fritid där de sysselsätter sig på varierande sätt. En bra kulturverksamhet för vår medlemsgrupp i Örebro är Örebro Teckenspråkiga Kulturskola (se www.tspkulturskola.se) som erbjuder kulturverksamhet på teckenspråk. Idag är de flesta eleverna på kulturskolan i gymnasieåldern. I många fall betalar inte hemkommunen för deras kursavgifter, trots att det ligger i hemkommunernas ansvar att främja deras fritid och deltagande i kulturskolor. En ökad samverkan och flexibilitet samt nationell samordning skulle eliminera sådana käppar i hjulet.

Det behövs också en utökad dialog mellan regeringen, SKL och specialpedagogiska skolmyndigheten för att upprätta en strategi för hur döva kan tillgodose sig kultur som alla andra och man får inte glömma döva och hörselskadade elever som går integrerade i kommunala skolor.

Kapitel 12 – Ökat samspel mellan stat, landsting och kommun - portföljmodellen

Vi är positiva till den förslagna ökningen av samspel mellan stat, landsting och kommun. Vi välkomnar även en statlig nationell samordning för att säkra kvalitet oavsett region. I förhandlingar om de regionala stöden ska experter från regionen delta. De kan också använda regionala "tillgänglighetskonsulter".

I utredningen nämns ett nytt förordningsinnehåll och vi ställer oss undrande till dess betydelse och konsekvenser. De frågor som berör teckenspråkiga döva och hörselskadade måste beaktas där.

Särskilda synpunkter

Vi anser att man i ev. verkställande av utredningens förslag särskilt bör uppmärksamma, förutom redan nämnda *Värna språken* SOU 2008:26;

Teckenspråk och teckenspråkiga : översyn av teckenspråkets ställning (SOU 2006:56)

I maj 2006 kom ett betänkande, *Teckenspråk och teckenspråkiga : översyn av teckenspråkets ställning (SOU 2006:56)*. Många av förslagen i betänkandet har genomförts eller är på gång att åtgärdas. Vad gäller det teckenspråkiga kulturområdet har dock ännu inte

mycket hänt. Vi hoppas kulturutredningen tar del av vad som skrevs i betänkandet Teckenspråkets ställning om teckenspråkig kultur och beaktar de förslag som utredningen lade fram i kapitel 14.

FN-konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder

FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning ratificerades av Sverige november 2008. Fem av de femtio artiklarna lyfter fram vikten av teckenspråkigas språkliga rättigheter samt dövas kultur och identitet, bland annat rätten till teckenspråkig undervisning, tillgång till information på teckenspråk, rätten till yrkeskunnig tolkning, frihet till uttryck och åsikter samt deltagande i kulturliv, rekreation, fritid och sport.

Vi vill också framföra att det är märkligt att man i utredningen inte beaktat det som framfördes vid SDRs uppvaktning av utredningen i april 2008. Då framfördes följande till utredningen:

Litteratur

Idag finns **inte ett enda förlag** som har i uppdrag eller själv tagit på sig uppgiften att regelbundet ge ut teckenspråkiga böcker. **Inget!**

Specialpedagogiska institutet (SIT) är ett statligt finansierat läromedelsförlag som har i uppdrag att producera tillgängliga läromedel för funktionshindrade elever, vilket för döva elever betyder läromedel på teckenspråk. SIT har haft en viss utgivning av skönlitteratur på teckenspråk i syfte att användas i undervisningen. Omorganisation och ekonomisk nedskärning gör att deras egen utgivning minskat drastiskt och det finns numera väldigt lite utrymme för skönlitterär produktion. **Teckenspråkig litteraturutgivning som vänder sig till vuxna döva saknas helt.**

Språket har stor betydelse för både identitetsutveckling och lärande. Vikten av sagoläsning, berättande, språklekar och så småningom egen läsning av litteratur för språkutvecklingen poängteras ofta. Är man synskadad eller läshandikappad på annat sätt finns möjligheten att välja bland ett stort utbud av talböcker eller ljudböcker. **Har man svårt att läsa text och inte hör är man helt utestängd från litteraturen.**

Vi menar att det måste avsättas statliga medel för att starta ett förlag som får i uppdrag att ge ut ett visst antal teckenspråkiga barnböcker och ungdomsböcker per år. En teckenspråkig bok är dyr att framställa och inte särskilt lönsam. Det är inte realistiskt att tro att kommersiella förlag eller företag är intresserade av en sådan verksamhet. Vi menar dock att döva och hörselskadade har samma rätt till litteratur på sina villkor, som synskadade och dyslektiker, genom talboks- och punktskriftsbiblioteket (TPB), har haft i många år.

Bibliotek

Sedan 2001 pågår i Örebro ett projekt, *Resursbibliotek för döva*. Projektet drivs av Örebro stadsbibliotek med bidrag från Statens

kulturråd. Projektets uppdrag är att bygga upp en teckenspråkig biblioteksverksamhet, att bevaka utgivning och samla allt material som ges ut på teckenspråk samt att verka för ökad utgivning av teckenspråkig litteratur. Projektet har ett nationellt uppdrag och ska sprida information om detta område till bibliotek och organisationer i hela Sverige samt serva bibliotek runt om i landet med material via fjärrlån. Eftersom bidrag hittills getts för endast ett år i taget är det mycket svårt att ha en långsiktig planering.

Vi menar att Resursbibliotek för döva måste bli en fast verksamhet, finansierad med statliga medel på samma villkor som TPB. Det är en viktig resurs för landets bibliotek och ytterst för den döva och hörselskadade målgruppen. I utredningen Teckenspråk och teckenspråkiga (SOU 2006:54) i kapitel 14, som handlar om kultur och medier, finns förslag på detta. Där föreslås att "ett depåbibliotek för teckenspråk inrättas" och att detta bibliotek "förs som en del till Talboks- och punktskriftsbiblioteket". Vidare står att "medel ska anvisas biblioteket för översättning av skönlitteratur till svenskt teckenspråk".

Teater

Tyst Teater är en del av Riksteatern som gör teater på teckenspråk. Tyst Teater har två fast anställda skådespelare. Därutöver finns fyra-fem teckenspråkiga frilansartister som Tyst Teater vid behov kan engagera. Normalt ger man tre-fem föreställningar varje år. Med dessa föreställningar turnerar man runt i Sverige. Det är mycket positivt att det erbjuds teater på teckenspråk, att Tyst Teater finns. Dock är Tyst Teater den enda teckenspråkiga teatergrupp och ska erbjuda föreställningar för alla åldersgrupper i hela Sverige. Det säger sig självt att det inte kan bli så många föreställningar per år. För hörande finns ett enormt teaterutbud att välja på. Önskvärt vore att flera föreställningar gjordes tillgängliga för döva. Försöket med textapparater som gjorts på bl.a. Stockholms stadsteater är ett steg i rätt riktning. Men för att ha nytta av textning måste man kunna läsa. Barn kan inte läsa och många döva ungdomar och vuxna har också svårt att läsa.

Vi menar att man behöver arbeta fram och utveckla rutiner för teckenspråkstolkning av "vanliga" teaterföreställningar som dels passar olika åldrar dels passar olika typer av föreställningar, liksom man idag syntolkar allt fler föreställningar. Vi menar också att medel måste ges till utbildning av teckenspråkiga skådespelare och till speciella "teatertolkar".

Film

Få svenska filmer är textade och för att kunna ta till sig de textade filmerna måste man kunna läsa. Att utländska filmer är mer tillgängliga än svenska för döva ungdomar och vuxna är oacceptabelt. Döva barn har inte en chans att ta del av repliker och ljudillustrationer i barnfilmer, varken svenska eller utländska. Utländska barnfilmer är oftast försedda med svenskt tal och i de fall de har text kan barnen

inte läsa den. **Svenska filmer tillhör vårt kulturarv men är inte tillgängliga för den som inte hör. Här kan man verkligen tala om utanförskap och ojämlikhet.**

Vi menar att alla svenska filmer ska försees med text. Tekniken medger idag att textremsorna kan anpassas i färg och placering på skärmen/rutan så de finns tillgängliga. Vi menar också att Svenska Filminstitutets anslag för ökad tillgänglighet för funktionshindrade även ska användas till att skapa rutiner för att förse svenska filmer med teckenspråkstolkning till hjälp för de som inte kan eller har svårt att läsa.

Museer

Med hjälp av modern teknik utvecklar museerna sina utställningar och gör sin information tillgänglig på flera olika språk både i text och med inläst tal, samt med hjälp av ljudillustrationer. **För personer som har svårt att läsa text och som inte hör är informationen inte tillgänglig.**

Vi menar att museernas information även ska tillgängliggöras på teckenspråk. Idag är det tekniskt sett fullt möjligt att utföra.

Avslutning

Sammanfattningsvis anser Sveriges Dövas Ungdomsförbund att betänkandet av Kulturutredningen (SOU 2009:16) innehåller många goda tankar om delaktighet och tillgänglighet som glädjer oss men eftersom utredningen inte lyft särskilda grupper och deras behov riskerar de goda tankarna att förbli just tankar och inte omsätts i konkreta handlingar. Det skulle i så fall bli konkreta handlingar som vi döva och hörselskadade skulle märka och förhoppningsvis ha glädje av.

Med vänliga hälsningar

Henrik Sundqvist
Förbundsordförande
Sveriges Dövas Ungdomsförbund

henrik.sundqvist@sdrf.se

Jenny Ek
Intressepolitisk ombudsman
Sveriges Dövas Ungdomsförbund

jenny.ek@sdrf.se